

POWSTANIE I ROZWOJ ZAWODOWEGO SZKOLNICTWA METALOWEGO W WOJEWÓDZTWIE ZIELONOGÓRSKIM W LATACH 1950—1970

1. TWORZENIE SIĘ PIERWSZYCH WŁADZ SZKOLNICTWA ZAWODOWEGO

Rok 1950 to okres nie tylko powstania administracyjno-gospodarczych władz województwa zielonogórskiego, ale także jest to okres formowania się pierwszych załączków władz szkolnictwa zawodowego na szczeblu wojewódzkim. W związku z utworzeniem województwa zielonogórskiego, na wniosek Centralnego Urzędu Szkolenia Zawodowego w Zielonej Górze powstała Delegatura Dyrekcji Okręgowej Szkolenia Zawodowego na Okręg Zielonogórski, podległa Dyrekcji Okręgowej Szkolenia Zawodowego w Poznaniu¹. Za datę powstania Delegatury uważać należy dzień 1 września 1950 roku².

Pierwszymi pracownikami Delegatury byli przedstawiciele Dyrekcji Okręgowej Szkolenia Zawodowego w Poznaniu, wizytatorzy Günter i Krzemiński. Przy końcu września wytypowany został na kandydata Józef Surdyk, który w dniu 20 września 1950 roku został mianowany kierownikiem Delegatury z dniem 1 października 1950 roku. Do pomocy kierownikowi Delegatury, na stanowisko pierwszego wizytatora szkół, przydzielony został dotychczasowy nauczyciel szkoły zawodowej — Józwiak, a stanowisko wizytatora młodzieżowego objął Ratajczak — były pracownik Zarządu Miejskiego Związku Młodzieży Polskiej. Czwartą kwalifikowaną osobą była kierownik kadr, referent — Kowalska.

Pierwszą siedzibą Delegatury Dyrekcji Okręgowej Szkolenia Zawodowego na Okręg Zielonogórski był lokal przy ul. Bema 11. Pierwsze samodzielne kroki Delegatury były bardzo trudne. Brak było odpowiedniego lokalu służbowego, brak opieki ze strony Dyrekcji Okręgowej Szkolenia Zawodowego w Poznaniu oraz trudności finansowe i kadrowe powodowały, że większość zużywanej energii pracowników Delegatury szła na przewyżyczenie tych trudności.

Prowadzenie takich działów Delegatury DOSZ w Zielonej Górze, jak: finansowego, warsztatowego, planowania i zaopatrzenia, leżało całkowicie

¹ Pierwsze sprawozdanie kierownika Delegatury Józefa Surdyka. Składnica Akt Archiwum Kuratorium Okręgu Szkolnego. Zielona Góra.

² Jest to data wystawienia delegacji pracownikom DOSZ Poznań, oddelegowanych do Zielonej Góry celem utworzenia w Zielonej Górze Delegatury DOSZ na Okręg Zielonogórski.

w kompetencji Dyrekcji Okręgowej Szkolenia Zawodowego (DOSZ) w Poznaniu. Była to opieka jednak symboliczna³

Sytuację tę pogarszał fakt, że źle układała się współpraca z Miejską Radą Narodową. „Przewodniczący Miejskiej Rady Narodowej nie myślał nigdy o pomocy, a raczej o odebraniu szkolnictwu zawodowemu, niektórych jeszcze nie zabranych budynków”. Podobnie źle układała się współpraca z Wojewódzkim Wydziałem Oświaty. Kierownik tego Wydziału, „prowadząc politykę nadrzędności szkolnictwa ogólnokształcącego nad szkolnictwem zawodowym”, utrudniał w dużej mierze pracę i zamierzenia Delegatury⁴.

Stan szkół przy objęciu urzędowania Delegatury budził poważne zastrzeżenia. Sytuacja taka trwała do 1952 roku. Z dniem 1 stycznia 1952 r. zgodnie z wnioskiem Komitetu Wojewódzkiego PZPR do Komitetu Centralnego PZPR — powstała samodzielna Dyrekcja Okręgowa Szkolenia Zawodowego w Zielonej Górze.

2. POWSTANIE I ROZWÓJ SZKOLNICTWA ZAWODOWEGO W LATACH 1950—1970

Sprawy oświaty i systemu szkolnictwa zawodowego były omawiane na zjeździe oświatowym w czerwcu 1945 roku i na zjeździe oświaty zawodowej w październiku 1945 roku w Warszawie. Na zjazdach tych omawiano przede wszystkim problem roli oraz funkcji szkolnictwa zawodowego w systemie oświaty i wychowania w życiu gospodarczym i kulturalnym Polski Ludowej.

Wiele miejsca poświęcono na zjazdach sprawie umasowienia szkolnictwa zawodowego oraz dostosowania go do nowych wymogów społeczno-gospodarczych. Szkolnictwo zawodowe w początkowym okresie miało zaspokoić nie tylko potrzeby gospodarki narodowej, ale miało stać się jednym z ważnych ogniw systemu wychowawczego, kształcącego nowego człowieka i nową inteligencję techniczno-zawodową.

W roku 1947 zmieniono doksztalcające szkoły zawodowe w publiczne średnie szkoły zawodowe o różnych kierunkach nauczania, przygotowujące młodzież do czeladniczego egzaminu w różnych zawodach, mając za zadanie przygotowanie przyuczonych fachowców na bazie warsztatowej.

Celem przeprowadzenia badań nad sytuacją szkolnictwa zawodowego,

³ Sprawozdanie kierownika Delegatury Józefa Surdyka. Składnica Akt Archiwum Kuratorium Okręgu Szkolnego. Zielona Góra.

⁴ Tamże.

powołano Państwową Radę Kształcenia Zawodowego⁵, której dwuletnie badania stały się jedną z przyczyn powstania w 1949 roku Centralnego Urzędu Szkolenia Zawodowego.

Okres 1945—1950 to lata, w których szkolnictwo zawodowe borykało się z poważnymi trudnościami organizacyjnymi. Okres ten cechowała wielka różnorodność form kształcenia zawodowego i brak stałych konsekwencji ustrojowych. W trakcie realizacji zadań przez poszczególne typy szkół następowały doraźne zmiany w istniejącym systemie szkolenia zawodowego. To z kolei doprowadziło do pilnej potrzeby dokonania reformy ustroju szkolnictwa zawodowego, która nastąpiła ostatecznie w roku 1951.

Powstały 20 lipca 1949 roku Centralny Urząd Szkolenia Zawodowego (CUSZ) uporządkował zagmatwaną organizację szkolnictwa zawodowego. Stał się on naczelnym organem, powołanym do planowania, organizowania i kierowania szkolnictwem zawodowym. Od tego czasu na siedem lat szkolnictwo zawodowe uniezależniono od Ministerstwa Oświaty i kuratorów. W 1951 roku Rada Ministrów podjęła uchwałę ustalającą następujące rodzaje szkół zawodowych⁶:

1. szkoły przysposobienia zawodowego (od 4 do 11 miesięcy), które miały przygotowywać kwalifikowanych robotników;
2. zasadnicze szkoły zawodowe (dwuletnie), kształcące kwalifikowanych robotników, na podbudowie ukończonej siódmej klasy szkoły podstawowej;
3. technika zawodowe (trzy-pięcioletnie) na podbudowie siódmej klasy szkoły podstawowej, kształcące techników i dające prawo wstępu na wyższe uczelnie. Mogły one być również tworzone jako dwuletnie, na podbudowie klasy dziewiątej szkoły ogólnokształcącej;
4. szkoły majstrów — również na podbudowie siódmej klasy szkoły podstawowej dla kandydatów z co najmniej pięcioletnim stażem pracy. W latach późniejszych ten rodzaj szkolnictwa przekształcono na zasadnicze szkoły zawodowe i technika dla pracujących.

Od września 1956 roku szkolnictwo zawodowe ponownie zostało podporządkowane Ministrowi Oświaty, pozostawiając poza resortem oświaty szkoły rolnicze — podległe Ministerstwu Rolnictwa, szkoły medyczne — podległe Ministerstwu Zdrowia i Opieki Społecznej, szkoły artystyczne — podporządkowane Ministerstwu Kultury i Sztuki, szkoły leśne — podporządkowane Ministerstwu Leśnictwa, szkoły przyzakładowe — podporządkowane Ministerstwu Przemysłu Ciężkiego i Chemicznego oraz szko-

⁵ Rozporządzenie Ministra Oświaty z dnia 22 stycznia 1948 r. Dz.U. Ministra Oświaty 1948 r., nr 2, poz. 24.

⁶ Uchwała Rady Ministrów nr 448 z dnia 23 czerwca 1951 r. w sprawie ustroju szkolnictwa zawodowego. Dz.U. Ministra Oświaty 1951 r., poz. 217.

ły prowadzone przez Centralną Radę Spółdzielczą i Centralny Zarząd Przemysłu Spółdzielczego.

Ostateczne natomiast zreformowanie szkolnictwa zawodowego i dostosowanie jego struktury do zreformowanej szkoły ośmioletniej nastąpiło w latach 1961/62—1972/73.

Na terenach obecnego województwa zielonogórskiego pierwsze szkoły zawodowe powstawały najczęściej żywiłowo. To, gdzie i jaka szkoła powstała — zależało w głównej mierze od byłych zarządów miejskich, Powiatowego Związku Cechów i od inwencji osób bezpośrednio organizujących szkoły zawodowe na tych terenach. Szkoły tworzono nie zawsze tam, gdzie były one potrzebne, ale raczej tam, gdzie znaleziono gmach na szkołę, a później odpowiednie pomieszczenie na warsztaty.

Pierwsze szkoły zawodowe na terenach województwa zielonogórskiego powstały już pod koniec 1945 roku. Były to szkoły kształcające w Gorzowie Wielkopolskim, Sulęcynie, w Zielonej Górze, Świebodzinie, Babimoście, w których uczyła się głównie młodzież pracująca w różnych zakładach pracy i w różnych specjalnościach. Łącznie w tych pięciu szkołach nauczaniem objętych było 424 uczniów⁷.

O bardzo szybkim tempie rozwoju tego szkolnictwa świadczyć może fakt, że w rok później (1946/47) było czynnych już 29 szkół zawodowych⁸.

W latach 1947—1950 sieć szkół zawodowych uległa pewnej stabilizacji. Powstało szereg nowych szkół zawodowych, np. w Gubinie, Gorzowie Wielkopolskim, Krośnie Odrzańskim, Skwierzynie, Żarach, Międzyrzeczu, Słubicach i Żaganie. Niektóre z nowo powstałych szkół po 1—2 latach uległy likwidacji z powodu złych warunków lokalowych lub braku zapotrzebowania na absolwentów w danym kierunku szkolenia, np. szkoła zawodowa w Witnicy lub z powodu braku naboru uczniów, np. Państwowa Średnia Szkoła Zawodowa w Gubinie.

W okresie tym uległy likwidacji między innymi szkoły: w Babimoście, Witnicy, Kargowej. Brak dokładnych danych nie pozwala na ustalenie liczby szkół powstałych i liczby szkół uległych likwidacji w tym okresie.

Z chwilą powstania województwa zielonogórskiego, w latach pięćdziesiątych okręg zielonogórski posiadał szkoły zawodowe dwojakiego typu⁹:

1. niższe szkoły pierwszego stopnia — były to szkoły o dwu latach nauki, po których absolwent składał egzamin i jako kwalifikowany rzemieślnik był wcielony do przemysłu;

⁷ J. Wolańin, *Rozwój szkolnictwa zawodowego na Ziemi Lubuskiej w latach 1945—1950* (maszynopis pracy magisterskiej).

⁸ S. Bielech, *Szkoły zawodowe na Ziemi Lubuskiej w latach 1945—1965*. „Rocznik Lubuski” t. V, s. 202. Lubuskie Towarzystwo Naukowe, Zielona Góra 1968.

⁹ Sprawozdanie z działalności DOSZ oraz plan rozmieszczenia szkół za rok 1951/52. Składnica Akt Archiwum Kuratorium Okręgu Szkolnego, Zielona Góra.

2. wyższe szkoły drugiego stopnia — były to szkoły dawnego typu licealnego, z tą różnicą, że nauka w nich była skrócona o jeden rok (trwała dwa lata).

Do szkoły pierwszego stopnia przyjmowani byli absolwenci po ukończeniu siódmej klasy szkoły podstawowej. Natomiast do szkół drugiego stopnia przyjmowani byli zdolniejsi uczniowie, mający ukończoną szkołę pierwszego stopnia, albo też przyjęci mogli być uczniowie po dziewięciu klasach szkoły ogólnokształcącej.

Ukończona szkoła drugiego stopnia (technikum) tworzyła różne kadry techniczne w przemyśle, a po pewnej praktyce w rzemiośle — kadry nauczycieli zawodu do szkół pierwszego stopnia. W województwie zielonogórskim w 1951 roku prowadzono szkolenie w następujących typach szkół:

1. w szkołach przysposobienia zawodowego (SPZ) 3—7-miesięcznych
2. do 30 czerwca 1952 roku zlikwidowano wszelkie typy szkół zawodowych pierwszego stopnia, szkolące robotników, a wprowadzano stopniowo zasadnicze szkoły zawodowe dwuletnie;
3. w roku szkolnym 1952/53 wygasły ostatnie klasy wszelkich liceów drugiego stopnia, zastąpione technikami trzy- i czteroletnimi¹⁰.

Oprócz szkół prowadzonych i nadzorowanych przez Centralny Urząd Szkolenia Zawodowego, wiele szkół było organizowanych i prowadzonych przez różne ministerstwa i resorty, a tylko pod względem pedagogicznym nadzorowane przez CUSZ. Ilość szkół resortowych przewyższała nawet w pewnych okresach liczbę szkół będących w gestii CUSZ.

Stan szkolnictwa prowadzonego i nadzorowanego przez CUSZ w województwie zielonogórskim z początkiem roku 1950 przedstawiał się następująco¹¹:

Typ szkoły	Szkoły CUSZ		Nadzorowane przez CUSZ	
	liczba szkół	liczba uczniów	liczba szkół	liczba uczniów
ZSZ	12	3.092	4	253
technika	—	—	10	2.145
SPZ	3	1.330	—	—

Z chwilą powstania samodzielnej Dyrekcji Okręgowej Szkolenia Zawodowego w Zielonej Górze stan szkolnictwa zawodowego w 1952 roku przedstawiał się następująco¹²:

¹⁰ Sprawozdanie z realizacji uchwał Biura Politycznego KC PZPR z marca 1951 r. Składnica Akt Archiwum Kuratorium Okręgu Szkolnego. Zielona Góra.

¹¹ S. Bielech, op. cit., s. 203.

¹² Dnia 1 stycznia 1952 r. na wniosek KW PZPR powstała samodzielna jednostka — Dyrekcja Okręgowa Szkolenia Zawodowego w Zielonej Górze. Protokół przyjęcia szkół zawodowych. Składnica Akt Archiwum Kuratorium Okręgu Szkolnego. Zielona Góra.

Typ szkoły	Szkoły DOSZ		Nadzorowane przez DOSZ	
	stan na			
	1.IV.1951 r.	1.IV.1952 r.	1.IV.1952 r.	koniec 1952 r.
ZSZ	18	13	4	6
SPZ	4	—	1	5
technika	—	—	13	10
kursy krótkoterminowe	—	—	6	—

Jak wynika z powyższego zestawienia, nastąpił spadek liczby szkół prowadzonych i nadzorowanych przez DOSZ. Ubytek pięciu szkół w ciągu roku był uzasadniony tym, że typy i ilość szkół przyjętych z województwa poznańskiego i wrocławskiego nie były dostosowane i nie odpowiadały wymogom rozwijającego się przemysłu. Stąd zachodziła potrzeba likwidacji niektórych kierunków szkolenia, jak: ogólnozawodowego, odzieżowego, poligraficznego (fotograficznego) i włókienniczego. Natomiast takie kierunki, jak: metalowy, odlewniczy, budowlany, drzewny, elektryczny, energetyczny i komunikacyjny ulegały dalszej rozbudowie.

Na ograniczenie liczby szkół w tym okresie na terenie województwa miały również wpływ złe warunki lokalowe, zwłaszcza warsztatów szkolnych oraz brak naboru dostatecznej liczby młodzieży¹³, na rekrutację której jeżdżono do województw centralnych. Po roku 1950 najmniejsza ilość zasadniczych szkół zawodowych wystąpiła w latach 1954/55.

Rozwój szkół zawodowych w latach 1950—1956 przedstawia poniższa tabela:

Typ szkoły	Lata					
	1950/51	1951/52	1952/53	1953/54	1954/55	1955/56
ZSZ	12	18	12	12	12	13
technika	10	13	11	10	8	8
SPZ	3	5	5	4	1	1

Na podstawie uchwały Rady Ministrów nr 519 z dnia 10 września 1956 roku¹⁴ szkolnictwo zawodowe z wyjątkiem szkolnictwa podległego Ministerstwu: Rolnictwa, Górnictwa, Leśnictwa, Zdrowia, Kultury i Sztuki oraz dwóch instytucji niepaństwowych, tj. Centralnego Związku Przemysłu Spółdzielczego i Centralnej Rady Spółdzielczej „Samopomoc

¹³ Młodzież rekrutowano głównie z województwa kieleckiego, np. w 1952/53 zwerbowano tam 405 uczniów.

¹⁴ „Monitor Polski” 1956 r., nr 87, poz. 1005.

Chłopska”, zostało przekazane ponownie Ministerstwu Oświaty. Rada Ministrów uchwałą wykonawczą zobowiązała wszystkie resorty, a przede wszystkim zakłady produkcyjne i przedsiębiorstwa, do zapewnienia pomocy szkołom zawodowym w obsadzie kadrowej, zaopatrzenia szkół w zamówienia produkcyjno-szkoleniowe, odpowiednią dokumentację oraz pomoc techniczną produkcji. Uchwała zobowiązała przedstawicieli poszczególnych resortów do objęcia szefostw nad zakładami, zapoznania się z przebiegiem i wynikami nauczania w szkołach.

Ta słuszna uchwała Rady Ministrów nie znalazła w pełni pokrycia w codziennej działalności. Niektóre tylko zakłady realizowały tę pomocną dla szkolnictwa zawodowego w tym okresie uchwałą.

W wielu zakładach pracy sprawa ta nie znalazła właściwego zrozumienia, w wyniku czego wiele warsztatów szkolnych, będących na rozrachunku własnym, szukało frontu robót poza terenem województwa zielonogórskiego, a szczególnie w Zabrze, Chorzowie, Katowicach i Gdańsku¹⁵.

Istotną zmianą w rozwoju szkolnictwa zawodowego województwa zielonogórskiego była sprawa kształcenia zawodowego dziewcząt oraz aktywizacja terenów przygranicznych.

Do roku 1958/59 3000 dziewcząt rocznie kończących szkołę podstawową, nie miało możliwości zdobycia zawodu w szkołach zawodowych. Znikoma tylko część dostawała się do klasy ósmej szkoły ogólnokształcącej oraz szkół zawodowych na poziomie średnim. Celem uzdrowienia tej sytuacji, szczególnie w latach 1957/58, władze szkolne przystąpiły do rozwiązywania tego problemu przez utworzenie pięciu szkół odzieżowych, między innymi w Gubinie, Ośnie Lubuskim i Nowej Soli, czterech szkół handlowych, jednej szkoły włókienniczej w Nowej Soli, dwóch szkół gospodarstwa domowego oraz trzydziestu trzech szkół przysposobienia rolniczego.

Polityka ta doprowadziła do radykalnej zmiany na odcinku poprawy szkolenia zawodowego dziewcząt. W wyniku tego już w roku szkolnym 1957/58 w szkołach zawodowych i ogólnokształcących znalazło się około 2000 młodzieży żeńskiej, co w poważnym stopniu zmieniło niekorzystną sytuację z lat ubiegłych.

W latach następnych sprawa ta w dalszym ciągu stała się przedmiotem troski władz szkolnych. Przełom w rozwoju szkolnictwa zawodowego nastąpił w roku szkolnym 1958/59. Wydana w roku 1958 ustawa o nauce zawodu¹⁶, przyuczeniu do określonej pracy w warunkach zatrudnienia młodocianych w zakładach pracy, wprowadziła zasadniczy zwrot do or-

¹⁵ Sprawozdanie Kuratora za rok szkolny 1958/59. Składnica Akt Archiwum Kuratorium Okręgu Szkolnego. Zielona Góra.

¹⁶ Dz.U. RP nr 45, poz. 227.

ganizacji szkolnictwa zawodowego. Dzięki tej ustawie zostały w Polsce stworzone warunki do rozwoju drugiego toru kształcenia zawodowego poprzez naukę zawodu w zakładach pracy, połączoną z nauką teoretyczną w szkole kształcącej lub przyzakładowej.

Na mocy tej ustawy zaczęto organizować szkoły kształcące dla uczniów zatrudnionych w zakładach pracy o różnym profilu produkcyjnym. Szkoły te miały charakter szkół wielobranżowych, ponieważ uczęszczająca do nich młodzież pracowała w różnych zakładach, o różnych specjalnościach.

Nadzór i kontrolę praktycznej nauki zawodu w zakładach pracy pełniło Kuratorium Okręgu Szkolnego. Do współpracy i przeprowadzenia kontroli na terenie danego powiatu zostali upoważnieni nauczyciele ZSZ.

Szkoły kształcące zasięgiem swym obejmowały większą część województwa zielonogórskiego. W założeniach swych miały stworzyć pełne możliwości zdobycia wiedzy tym uczniom, którzy z różnych względów nie mogli być objęci innymi formami nauki. Ten typ szkolenia napotykał na duże trudności ze względu na różnorodne przygotowanie młodzieży oraz związaną z tym konieczność prowadzenia nauki dla małych zespołów.

Zakłady pracy nie zawsze przestrzegały przy przyjmowaniu młodocianych na naukę zawodu warunków określonych ustawą z dnia 2 lipca 1958 roku i uchwałą Rady Ministrów nr 364 z dnia 26 września 1958 r. Przeprowadzone kontrole często wykazywały brak należytej troski o organizację praktycznej nauki zawodu dla młodocianych zgodnie z ustalonymi programami. Często młodociani zatrudniani byli do prac pomocniczych niezgodnie z kierunkiem szkolenia.

Zasadnicze szkoły zawodowe przyzakładowe były drugą formą szkolenia młodocianych w bezpośrednim powiązaniu z zakładami pracy. Młodzież była związana umowami i pobierała praktyczną naukę w zakładzie, specjalizując się w określonym zawodzie.

W założeniach organizacyjnych była to dobra forma szkolenia, ale w praktyce często odbiegała od tych założeń. Z reguły szkoły te były małe, nie posiadały odpowiednich warunków lokalowych oraz niejednokrotnie słabą kadre nauczycielską. Zakłady pracy miały na ogół dość szerokie plany rozwojowe sieci tego rodzaju szkół. Największe zainteresowanie wykazywały zakłady pracy do chwili otwarcia szkoły, a potem zapał ten malał, a niekiedy szkołę pozostawiono wręcz własnemu losowi.

Kadre nauczycielską w tych szkołach stanowili przeważnie nauczyciele z innych szkół o podobnych kierunkach nauczania. Na nauczycieli przedmiotów zawodowych angażowano pracowników zakładów pracy. Osoby te często wykazywały dobre przygotowanie zawodowe i praktycz-

ne, jednak pod względem pedagogicznym posiadały najczęściej poważne braki, co nie było bez wpływu na poziom i wyniki nauczania.

Rozwój szkół przyzakładowych w województwie zielonogórskim w latach 1958—1968 przedstawia poniższe zestawienie:

Rok szkolny	Liczba szkół*	Liczba uczniów
1958/59	8	381
1959/60	9	858
1960/61	7	758
1961/62	13	1346
1962/63	16	2734
1963/64	19	1844
1964/65	25	4745
1965/66	29	5493
1966/67	27	5384
1967/68	28	5071

* bez techników

Oprócz powyższych typów szkół zawodowych na terenie województwa zielonogórskiego ukształtował się jeszcze jeden typ szkoły, oparty na zarządzeniu Ministra Oświaty z dnia 20 października 1959 roku w sprawie organizacji szkół majstrów (mistrzów) dla przemysłu¹⁷. Ilość tych szkół była różna w różnych latach i kształtowała się w granicach zaledwie kilku jednostek w roku szkolnym.

Ostatecznie w roku szkolnym 1959/69 ukształtował się na terenie województwa zielonogórskiego następujący stan organizacyjny szkolnictwa zawodowego podległego Ministerstwu Oświaty:

1. Roczna Szkoła Budowlana oraz szkoły przysposobienia rolniczego jako najniższy typ szkoły zawodowej;
2. Zasadnicze szkoły zawodowe i szkoły rzemiosł budowlanych — przygotowujące kwalifikowanych robotników:
 - a) dla młodzieży niepracującej,
 - b) szkoły dla pracujących (młodzieży i dorosłych),
 - c) szkolnictwo zaoczne;
3. Technika zawodowe — jako pełne średnie szkoły zawodowe:
 - a) dla młodzieży niepracującej,
 - b) dla pracujących (starszych i młodzieży),
 - c) szkolnictwo zaoczne;
4. Trzyletnie szkoły mistrzów (majstrów).

¹⁷ Zarządzenie Ministra Oświaty z dnia 20 października 1959 r. nr PB-3-Oa/2/59 w sprawie organizacji szkół majstrów dla przemysłu.

Ilość poszczególnych typów i rodzajów szkół zawodowych w roku szkolnym 1959/60 na terenie województwa zielonogórskiego przedstawia ją poniższe zestawienia¹⁸:

Szkoły dla młodzieży niepracującej
(w zestawieniu nie uwzględniono szkół zaocznych)

Typy szkół	Liczba szkół	Liczba	
		oddziałów	uczniów
Roczna Szkoła Budowlana	1	4	120
Szkoła Przystosowania Rolniczego	60	95	1.691
Zasadnicza Szkoła Zawodowa	23	168	4.655
Technikum	11	54	1.655
Razem	95	321	8.121

Szkoły dla pracujących
(bez szkół zaocznych)

Typ szkoły	Liczba szkół	Liczba	
		oddziałów	uczniów
Zasadnicza Szkoła Zawodowa Przymiarkowa	5	11	359
Zasadnicza Szkoła Zawodowa Doksztalcząca	11	26	710
Technikum	9	17	433
Szkoła majstrów	4	4	137
Razem	29	58	1.639

W latach 1960—1970 nastąpił dalszy rozwój szkolnictwa zawodowego w województwie zielonogórskim. W 1960 roku zaczęto powoływać dwu- i trzyletnie państwowe szkoły techniczne (PST) na podbudowie ukończonej jedenastej klasy szkoły ogólnokształcącej. Trzy pierwsze tego typu szkoły powstały w Świebodzinie i Zielonej Górze dla niepracujących i jedna w Zielonej Górze dla pracujących. W listopadzie 1960 roku powstał nowy typ szkoły: trzyletnie Technikum Budowlane oparte na podbudowie programowej Szkoły Rzemiosł Budowlanych.

¹⁸ Sprawozdanie Kuratorium Okręgu Szkolnego w Zielonej Górze za 1960 rok — szkolnictwo zawodowe i perspektywy jego rozwoju. Składnica Akt Kuratorium Okręgu Szkolnego. Zielona Góra.

W latach 1960—1961 sieć szkolnictwa zawodowego uległa dalszemu rozwojowi przez tworzenie nowych szkół oraz przez rozbudowę szkół istniejących. W roku tym powstają trzy nowe szkoły ZSZ dla młodzieży niepracującej, dwie ZSZ przyzakładowe i trzy technika młodzieżowe. Tym samym liczba oddziałów wszystkich typów zasadniczych szkół zawodowych wzrosła o 21, w technikach młodzieżowych o 14, a w technikach dla pracujących o 27.

Wzrosła także liczba specjalizacji i kierunków szkolenia. Łącznie w roku szkolnym 1960/61 szkolono w 12 kierunkach szkolenia: budowlanym, drzewnym, elektroenergetycznym, mechanicznym, odlewniczym, odzieżowym, spożywczym, skórzanym, włókienniczym, ekonomicznym, gospodarczym i mechanizacji rolnictwa.

W rok później, tj. w 1962/63, Kuratorium zorganizowało dalsze dwie ZSZ, jedną SRB i trzyletnie technika. Oprócz tego w 1963 roku powstały trzy ZSZ przyzakładowe i dwa technika przyzakładowe. Ilość ich znacznie zwiększyła się w latach 1963/64. Nastąpiła także rozbudowa istniejącej sieci szkolnictwa ekonomicznego przez zorganizowanie zasadniczych szkół handlowych i techników ekonomicznych. Rozbudował się także w warunkach województwa kierunek włókienniczy poprzez zorganizowanie zasadniczych szkół włókienniczych i techników włókienniczych.

Lata 1960—1964 to okres najbardziej dynamicznego rozwoju szkolnictwa zawodowego wszystkich typów i form szkolenia. W roku 1960 w 137 szkołach różnych typów uczyło się 12.000 uczniów, w roku 1964 było już 226 jednostek kształcenia zawodowego, w których uczyło się 32.928 uczniów, natomiast w roku 1968 liczba jednostek kształcenia zawodowego wszystkich typów wynosiła 189, a uczniów — 33.768.

Ten rozwój szkół zawodowych i ilości uczniów w latach 1960—1964/65 był uwarunkowany szczególnie wyżym demograficznym oraz specyficznymi dla województwa zielonogórskiego warunkami gospodarczymi i socjalnymi.

Ciężar szczytowego okresu wzrostu dzieci w wieku 7—13 lat w latach 1956—1960 zaczął powoli przesunąć się na szkolnictwo średnie. Zjawisko to występowało w całym kraju, ale w województwie zielonogórskim posiadało szczególne nasilenie, gdyż przyrost naturalny np. w roku 1950 był o 71,7% wyższy od średniej krajowej.

Roczny przyrost uczniów w szkołach podstawowych w latach 1950—1960 wynosił około 12 tys., a ich liczba w latach 1955—1960 wzrosła do 60.873 w porównaniu z rokiem 1955 (o 67,7%). Zgodnie z wytycznymi VII Plenum KC PZPR z 1961 roku stosunek liczby uczniów w liceach ogólnokształcących do liczby uczniów szkół zawodowych winien kształtować się jak 1 : 3,5, a nawet 1 : 4,5. Aby sprostać tym zadaniom, w la-

tach tych na odcinku oświaty zawodowej powstały następujące problemy:

1. budowa nowych jednostek szkoleniowych dostosowanych do potrzeb województwa;
2. maksymalna rozbudowa już istniejących szkół przez zwiększenie ilości naboru do klas pierwszych oraz liczby specjalizacji.

Władze szkolne i władze wojewódzkie sprostają stojącym przed nimi zadaniom. Wskaźnik 80% absolwentów uczących się w szkołach powyżej stopnia podstawowego w województwie zielonogórskim został osiągnięty.

W roku 1967 weszła w życie nowa reforma szkoły średniej, ogólnokształcącej i zawodowej. Zgodnie z założeniami programowo-organizacyjnymi, nowa zreformowana szkoła zawodowa powinna realizować główne postulaty życia gospodarczego i nauk pedagogicznych.

Najważniejsze z nich to:

1. postulat wszechstronności kształcenia i wychowania, łączącego wykształcenie ogólne z zawodowym;
2. postulat powiązania kształcenia z produkcją. Wiąże się to z koniecznością zacieśnienia więzi z zakładem w zakresie kształcenia zawodowego. Ten postulat znalazł również swoje odbicie w referacie sprawozdawczym na IV Zjeździe PZPR;
3. postulat drożności kształcenia zawodowego, zapewniający możliwość kształcenia się każdemu zdolnemu robotnikowi, absolwentowi SPR i ZSZ w technikach, a następnie w szkołach wyższych.

3. ZAWODOWE SZKOLNICTWO METALOWE W WOJEWÓDZTWIE ZIELONOGÓRSKIM W LATACH 1950—1970

Pomimo dokonywaniu wielu zmian w systemie organizacyjnym szkolnictwa zawodowego, wszystkie typy szkół zawodowych, istniejących obecnie i nie istniejące już na terenie województwa zielonogórskiego, można podzielić na dwie grupy zależnie od uprawnień, jakie dawały absolwentom:

1. szkoły na poziomie niżej średnim, przygotowujące wykwalifikowanych robotników dla przemysłu, budownictwa, transportu, rolnictwa, handlu, rzemiosła i usług, dawne dokszałcące szkoły zawodowe, publiczne średnie szkoły zawodowe, zasadnicze szkoły zawodowe, szkoły przysposobienia zawodowego, szkoły rzemiosł budowlanych i inne równorzędne;
2. szkoły na poziomie pełnym średnim, przygotowujące pracowników na poziomie średnim technicznym (techników) do różnych dziedzin ży-

cia gospodarczego oraz pracowników administracji i zakładów usługowych (dawne gimnazja przemysłowe, a obecnie technika i licea różnego typu, państwowe szkoły techniczne i inne równorzędne).

Powyższy podział szkolnictwa zawodowego metalowego utrzymywał się przez cały czas jego istnienia w Polsce Ludowej, tj. od wyzwolenia w roku 1945 do chwili obecnej. To rozgraniczenie na szkoły niżej średnich i średnie występowało przez cały czas istnienia szkolnictwa zawodowego, z tym że w różnych okresach czasu podział ten występował z różnym nasileniem. Obecnie podział ten jest jak najbardziej prawidłowy, uznany i stosowany przez władze szkolne i społeczeństwo. Zachowuje on ostre granice pomiędzy szkolnictwem zawodowym na poziomie średnim (technika i równorzędne) a szkolnictwem zawodowym, kształcącym wykwalifikowanych pracowników (zasadnicze szkoły zawodowe i równorzędne). Podział ten wynika z uprawnień, jakie otrzymują absolwenci zasadniczych szkół zawodowych, a uprawnień otrzymywanych przez absolwentów techników i liceów, dających równocześnie oprócz uprawnień zawodowych — świadectwo dojrzałości.

Typ szkolnictwa zawodowego metalowego, należącego do grupy szkolnictwa zawodowego produkcyjnego, na terenach województwa zielonogórskiego przechodził różne formy organizacyjne.

Pierwszą szkołą zawodową typu metalowego, powstałą na Ziemi Lubuskiej, była Państwowa Szkoła Mechaniczna w Świebodzinie, założona na początku roku szkolnego 1945/46 przez Jana Burbę, która dała początek utworzonemu tam, w dniu 1 września 1947 roku, Państwowemu Gimnazjum Mechanicznemu. Szkoła ta szybko rozrastała się i w roku szkolnym 1948/49 posiadała 92 uczniów¹⁹. Ciekawy jest skład socjalny tej młodzieży, jeżeli chodzi o pochodzenie społeczne. Z rodzin chłopskich pochodziło 55 uczniów, z rodzin robotniczych 27, z inteligentkich 5, z innych 5 uczniów. Cyfry te świadczą o warunkach, jakie stworzyła Polska Ludowa dla młodzieży chłopskiej i robotniczej, a być może i o małej randze społecznej tego typu szkół w owym czasie. Nieco później powstało drugie na Ziemi Lubuskiej Gimnazjum Mechaniczne w Zielonej Górze.

W latach 1945—1948 na 10 szkół stopnia gimnazjalnego i 3 szkoły stopnia licealnego były tylko 2 szkoły metalowe stopnia gimnazjalnego w Świebodzinie i Zielonej Górze. W latach 1948—1950 powstały następne szkoły typu metalowego zarówno na poziomie niżej średnim, jak i licealnym. Zawodowe szkolnictwo metalowe na poziomie niżej średnim, kształcące wykwalifikowanych robotników, po wyzwoleniu organizowane było w szkołach doksztalających zawodowych, początkowo o profilu ogól-

¹⁹ W. Sauter, *Powstanie i rozwój szkolnictwa polskiego w województwie zielonogórskim 1945—1964* (praca doktorska — maszynopis).

nozawodowym, szkolącym w wielu kierunkach. Po reorganizacji szkół do kształcących zawodowych powstały zasadnicze szkoły⁸ zawodowe, nastąpiło ukształtowanie specjalizacji poszczególnych typów szkół i przyjęcie przez szkoły odpowiedniego profilu szkolenia.

Oprócz zawodowych szkół metalowych na poziomie niżej średnim i średnim w latach 1945—1950 na terenach obecnego województwa zielonogórskiego czynnych było wiele różnego rodzaju kursów krótkoterminowych, przyuczających robotników do zawodu. Akcjami kursowymi uzupełniono braki kadrowe, ponieważ mała liczba szkół zawodowych nie pozwalała na pokrycie zapotrzebowania absolwentów przez przemysł i rzemiosło.

Dane z roku szkolnego 1948—1949 mówią, że w tym okresie około 88% uczniów kształciło się w kierunkach ogólnozawodowych. Z tego poważną grupę, bo 22%, stanowili uczniowie kształcący się w kierunku metalowym.

W roku szkolnym 1950/51 większość szkół zawodowych przyjętych z byłych terenów województwa poznańskiego i wrocławskiego była o kierunku metalowym. Na 16 szkół pierwszego stopnia kierunek metalowy posiadało 13 szkół, w tym 12 publicznych średnich szkół zawodowych i jedna Szkoła Rzemiosł Budowlanych²⁰. Publiczne Średnie Szkoły Zawodowe Metalowe mieściły się w Zielonej Górze, Nowej Soli, Wschowie, Bytomiu Odrzańskim, Sławie Śląskiej, Żaganiu, Krośnie Odrzańskim, Słubicach, Świebodzinie, Sulęcinie, Międzyrzeczu i Gorzowie Wielkopolskim, a jedna Szkoła Rzemiosł Budowlanych o kierunku metalowym mieściła się w Głogowie. Łącznie w tych 13 szkołach zawodowych metalowych na poziomie niżej średnim uczyło się w roku szkolnym 1950/51 — 1.184 uczniów. Na 1.665 uczniów przyjętych do szkół zawodowych metalowych pierwszego stopnia w roku szkolnym 1951/52, 810 miejsc przypadło w udziale uczniom o kierunku metalowym.

Na zaniedbania niektórych szkół metalowych w tym okresie zwróciła uwagę Egzekutywa Komitetu Wojewódzkiego PZPR²¹, wysuwając zastrzeżenia do zbyt żywiołowego tworzenia niektórych z nich. Szkoły zawodowe metalowe powstałe w Sulęcinie, Międzyrzeczu, Zbąszynku i Żaganiu nie mogły spełniać swojego zadania, ponieważ przy ich tworzeniu nie wzięto w ogóle pod uwagę bazy ekonomicznej, możliwości rekrutacji, braku pomieszczenia i wyposażenia warsztatów szkolnych.

W latach pięćdziesiątych, oprócz niższych szkół zawodowych, na terenie województwa zielonogórskiego znajdowały się również szkoły na po-

²⁰ Protokół przejęcia szkolnictwa zawodowego w województwie zielonogórskim przez Delegaturę DOSZ na Okręg Zielonogórski. Składnica Akt Archiwum Kuratorium Okręgu Szkolnego, Zielona Góra.

²¹ Protokół z posiedzenia Egzekutywy Komitetu Wojewódzkiego PZPR. Sygnatura akt 5/III/13. Archiwum KW PZPR w Zielonej Górze.

ziomie średnim (technika). Spośród 10 szkół zawodowych trzy posiadały kierunek metalowy. Należały do nich: Technikum Mechaniczne w Świebodzinie, prowadzone przez Ministerstwo Przemysłu Drobnoego, Technikum Mechaniczne w Zielonej Górze i Technikum Odlewnicze w Nowej Soli, oba prowadzone przez Ministerstwo Przemysłu Maszynowego.

W latach następnych przewidywano w dalszym ciągu utrzymanie dla większości szkół zawodowych na terenie województwa zielonogórskiego kierunku metalowego. Na zamierzenia te miały wpływ takie czynniki, jak:

1. możliwość wykorzystania warsztatów i szkół tego typu już istniejących;
2. największa popularność wśród młodzieży wiejskiej rzemiosła metalowego, co zostało wykorzystane dla wyszkolenia odpowiedniej liczby absolwentów potrzebnych dla przemysłu metalowego;
3. przewidziany w planie sześcioletnim rozwój przemysłu metalowego, szczególnie w takich ośrodkach, jak: Zielona Góra, Gorzów Wielkopolski, Nowa Sól, pozwolił na zatrudnienie w tym przemyśle absolwentów szkół metalowych.

Złe warunki lokalowe, a przede wszystkim brak, przynajmniej w stopniu dostatecznym, wyposażenia warsztatów szkolnych w obrabiarki i narzędzia, spowodowały, że z dniem 30 czerwca 1952 roku cztery szkoły zawodowe metalowe trzeba było zlikwidować²². Do szkół tych należały:

- ZSZ w Sławie, zlikwidowana całkowicie w tym terenie,
- ZSZ w Bytomiu Odrzańskim przyłączono do Zasadniczej Szkoły Metalowo-Elektrycznej w Nowej Soli,
- ZS Kolejową (Metalową) ze Zbąszynka przeniesiono do ZS metalowej w Żaganiu,
- Oddział Odlewniczy w Nowej Soli przeniesiono do Małomic koło Szprotawy.

Pozostałe szkoły metalowe, w miarę możliwości, zaopatrzone w niezbędne maszyny i narzędzia do obróbki ręcznej metali oraz zwiększono w nich nabór uczniów do klas pierwszych. Bardzo skromny park maszynowy w warsztatach szkół zawodowych metalowych i braki podstawowych narzędzi pracy, jak: pilników, wiertel, gwintowników i innych narzędzi skrawających, nie zaspokajały nawet częściowo zapotrzebowania na stanowiska pracy w działach obróbki ręcznej i mechanicznej.

Wydobycie i wyremontowanie ze złomu 57 obrabiarek pozwoliło na częściowe złagodzenie zapotrzebowania na maszyny tego typu, ponadto przyczyniło się do stworzenia dodatkowo kilkudziesięciu miejsc pracy w działach obróbki mechanicznej. Braki w narzędziach skrawających

²² Sprawozdanie z realizacji uchwał Biura Organizacyjnego KC PZPR z marca 1951 r. w sprawie szkolenia kadr. Składnica Akt Archiwum Kuratorium Okręgu Szkolnego. Zielona Góra.

i skromny park maszynowy doprowadziły do tego, że w roku 1952 DOSZ zapoczątkowała szkolenie w zakładach pracy, przez uzyskanie 468 roboczostanowisk, przy których uczniowie pracowali na tych samych warunkach, co w warsztatach szkolnych. Rozliczenie za wykonaną pracę i usługi następowało pomiędzy szkołą a zakładem pracy.

Częściowe wyposażenie w najbardziej niezbędne maszyny i urządzenia oraz zapoczątkowanie szkolenia w zakładach pracy, posiadających lepsze wyposażenie niż szkoły, pozwoliło na przestawienie produkcji metalowej przez szkoły od 1952 roku z prostych narzędzi, na produkcję urządzeń bardziej skomplikowanych. Natomiast od roku 1953 wprowadzono już produkcję prostych obrabiarek i silników elektrycznych.

W roku szkolnym 1952/53 liczba szkół zawodowych metalowych na terenie województwa nie uległa zwiększeniu. Zwiększyła się natomiast liczba oddziałów i uczniów w szkołach istniejących. W roku tym w województwie we wszystkich szkołach metalowych typu niżej średniego było łącznie 60 klas, w tym 30 klas pierwszych i 24 klasy drugie oraz 5 klas ślusarzy instalacji wodnokanalizacyjnych. W roku tym łącznie na 3.296 uczniów pobierających naukę we wszystkich szkołach o różnych kierunkach, 2.138 uczniów kształciło się w kierunku metalowym²³.

Zasadnicze szkoły zawodowe metalowe w Krośnie Odrzańskim, Słubicach, Sulęcinie i Żaganiu miały zaledwie 60% naboru. Pozostałe 40% uzupełniano po dodatkowej rekrutacji oraz z terenów innych województw. Ten sposób uzupełniania naboru okazał się nie najlepszy, ponieważ w ciągu roku szkolnego nastąpił duży odpływ młodzieży ze szkół. W Zasadniczej Szkole Zawodowej w Żaganiu odpływ młodzieży w ciągu roku szkolnego wynosił aż 48% ogółu uczniów klas pierwszych, w ZSZ w Gorzowie Wielkopolskim 36%, a w ZSZ w Zielonej Górze 30%. Łącznie we wszystkich klasach pierwszych odpływ młodzieży w ciągu roku szkolnego średnio wynosił 30%, a w klasach drugich ponad 20%. Dużemu odpływowi młodzieży nie zdołała zapobiec nawet duża liczba internatów w tym okresie. W dwóch latach następnych, to jest w 1953/54 i 1954/55, obserwuje się tendencje zmierzające do ograniczenia liczby szkół. Znacznemu zmniejszeniu uległa liczba klas oraz plan naboru do klas pierwszych. Oczywiście, nie bez wpływu na ten stan miały takie czynniki, jak: złe warunki lokalowe, zwłaszcza warsztatów szkolnych, brak dostatecznej ilości młodzieży, rekrutację której przeprowadzono aż w województwach centralnych oraz braki w kadrze nauczycielskiej.

Sytuacja ta doprowadziła do tego, że w roku szkolnym 1954/55 było najmniej zasadniczych szkół metalowych zawodowych po 1950 roku. Nakreślony w dużym skrócie rozwój zawodowego szkolnictwa metalowego

²³ Sprawozdanie dyrektora DOSZ. Składnica Akt Archiwum Kuratorium Okręgu Szkolnego. Zielona Góra.

w latach 1950—1956 na terenach województwa zielonogórskiego, tworzony był z myślą o szybkim dostarczeniu gospodarce narodowej kadr potrzebnych do realizacji zadań planu sześcioletniego.

Znaczny postęp w rozwoju zawodowego szkolnictwa metalowego, dostosowanego do potrzeb gospodarczych i demograficznych województwa zielonogórskiego, datuje się od roku 1956. Do tego okresu panowała raczej tendencja kurczenia się szkolnictwa zawodowego, a przede wszystkim następowała likwidacja zawodów rzemieślniczych i dziewczęcych, przy wyolbrzymionym szkoleniu w bardzo wąskich specjalnościach dla przemysłu kluczowego.

W latach 1957—1970 wprowadzono bardzo ważne zmiany w rozwoju zawodowego szkolnictwa metalowego, polegające na przedłużeniu nauki w technikach i ZSZ i jeden rok, stwarzając tym samym znacznie korzystniejsze warunki dla osiągnięcia lepszych wyników nauczania i wychowania. Uwzględniając rozwój techniki i przemysłu w naszym kraju, poprzedni okres szkolenia zawodowego zarówno wykwalifikowanych robotników, jak i średniej kadry technicznej, był stosunkowo za krótki, chociaż konieczny ze względu na potrzeby szybkiego przygotowania przyuczonych pracowników i techników dla szybko rozwijających się różnych gałęzi przemysłu.

Zbyt silnie rozbudowano nomenklaturę szkolnych zawodów przygotowujących absolwentów w bardzo wąskich specjalnościach, zmniejszono ilość specjalizacji z 478 do 210. Uruchomiono nowe rodzaje szkół zawodowych, jak technika dla maturzystów, zasadnicze szkoły zawodowe dla młodzieży zatrudnionej w zakładach pracy, co pozwoliło na zwiększenie możliwości kształcenia się w szkołach zawodowych absolwentów klas siódmych.

Wprowadzony dla absolwentów szkół zawodowych roczny i dwuletni staż pracy pozwolił na lepsze powiązanie szkoły z zakładami pracy. Ożywienie w rozwoju zawodowego szkolnictwa metalowego po 1956 roku przejawia się nie tylko w rozwoju jakościowym szkolnictwa, ale również w rozwoju ilościowym. Tylko w samym 1957 roku powstaje pięć techników dla zdemobilizowanych oficerów, w tym trzy technika typu metalowego. Szkoły tego typu nie były tworzone jako nowe szkoły, lecz były organizowane przy zakładach już istniejących, na przykład w Gubinie, Gorzowie Wielkopolskim i Nowej Soli.

W roku szkolnym 1958/59 na terenie województwa zielonogórskiego znajdowało się 12 zasadniczych szkół zawodowych metalowych o 63 oddziałach, w których uczyło się 1.565 uczniów, gdy w roku następnym liczba oddziałów wzrosła do 82, a uczniów do 2.328 osób. Jak wynika z powyższych liczb, tylko w ciągu jednego roku szkolnego 1958/59 w

szkołach zawodowych metalowych nastąpił wzrost o 10 oddziałów i 763 uczniów.

Rozmieszczenie ZSZ i techników metalowych w województwie zależało w zasadzie przede wszystkim od potrzeb terenu. Szkoły zawodowe typu metalowego mogły zaopatrywać w kadry wykwalifikowanych robotników i pracowników ze średnim wykształceniem technicznym, głównie rejony Zielonej Góry, Gorzowa Wielkopolskiego, Nowej Soli, gdzie mieściły się największe zakłady metalowe.

W latach 1956—1960 rozwinęła się druga forma kształcenia zawodowego metalowego w szkołach dla pracujących. Na dziewięć techników dla pracujących z siedmioma specjalnościami — trzy techniki były typu metalowego. Do nich należały: Technikum Mechaniczne dla Pracujących w Świebodzinie i Technikum Odlewnicze dla Pracujących w Nowej Soli. W technicach tych uczyło się wiele osób bądź pracujących, bądź też posiadających duży zakres praktyki w określonym zawodzie.

Jak wykazały doświadczenia następnych lat, ta forma kształcenia spełnia swoje zadanie i jest w dalszym ciągu potrzebna tym, którzy posiadają nieraz duże doświadczenie zawodowe, nie zawsze podbudowane wiadomościami teoretycznymi. Jeśli chodzi o kadre tych szkół, to w zasadzie stanowili ją nauczyciele, którzy pracowali w technicach młodzieżowych, stanowiących bazę techników dla pracujących. Perspektywy rozwoju tego typu techników stały się odwrotnie proporcjonalne do rozwoju szkół młodzieżowych i ilości absolwentów, którzy corocznie zasilali kadry w różnych działach naszej gospodarki narodowej.

W parze z rozwojem szkolnictwa zawodowego metalowego są poziomie średnim dla pracujących szedł rozwój szkolnictwa zawodowego na poziomie szkolącym wykwalifikowanych robotników. W latach 1956—1960 powstało szereg zasadniczych szkół zawodowych metalowych dla pracujących, zarówno typu doksztalającego (międzyzakładowych), jak i typu przyzakładowego. Były one zorganizowane niemal we wszystkich większych zakładach metalowych na terenie województwa zielonogórskiego. Między innymi przy Zaodrzańskich Zakładach Budowy Wagonów i Konstrukcji Stalowych „Zastal” w Zielonej Górze, przy Zakładach Mechanicznych „Ursus” w Gorzowie Wlkp. oraz przy Dolnośląskich Zakładach Metalurgicznych w Nowej Soli.

Szkolnictwo zaoczne metalowe w latach sześćdziesiątych było dalszą formą uzyskiwania średniego wykształcenia zawodowego, pozwalającą na zdobycie kwalifikacji bez odrywania się od warsztatu pracy. Na terenach województwa zielonogórskiego istniały w tym czasie: jeden wydział zaoczny Technikum Mechanicznego w Zielonej Górze, kształcący w dwóch kierunkach zawodowych: mechanicznym i elektrycznym. Zajęcia na wydziale zaocznym odbywały się przeważnie w co drugą sobotę i niedzie-

lę. Zasadniczy ciężar pracy spoczywał na słuchaczach, którzy pod kierunkiem nauczycieli sami musieli opanowywać programowy materiał nauczania. Ta forma kształcenia wymagała od słuchaczy pewnego wysiłku, wyrzeczeń i wytrwałości w pracy. Pomimo tych trudności wydział zawodowy Technikum Mechanicznego kończyła poważna ilość uczniów rekrutujących się z różnych zakładów przemysłowych i pracowników biur technicznych.

Kadrę pedagogiczną stanowili w większości nauczyciele techników młodzieżowych oraz nauczyciele-inżynierowie, dochodzący z zakładów pracy i instytucji gospodarczo-przemysłowych.

W latach 1960—1970 następuje dalszy rozwój szkolnictwa zawodowego metalowego wszystkich typów na terenie województwa zielonogórskiego. Szczególnie dynamiczne w rozwoju są lata 1960—1965. Najbardziej burzliwy rozkwit szkolnictwa zawodowego, a tym samym i metalowego po wyzwoleniu, przypadający na ten okres, uwarunkowany był głównie dwiema okolicznościami rozwojowymi województwa²⁴:

- a) rozbudową zakładów pracy typu metalowego;
- b) bardzo wzmożonym wzrostem absolwentów klas siódmych szkół podstawowych.

Wzrost absolwentów w klasach siódmych i ósmych w latach 1956—1966 przedstawia poniższe zestawienie:

	W roku szkolnym					
	1956/57	1957/58	1959/60	1960/61	1964/65	1965/66
Liczba absolwentów klas VII i VIII	5.757	5.956	12.500	13.500	17.800	20.430

Jak wynika z powyższego zestawienia, w roku szkolnym 1959/60 nastąpił dwukrotny wzrost absolwentów klas siódmych w porównaniu do roku 1956/57, natomiast w roku 1964/65 wzrost ten był już trzykrotny, a w latach 1965/66 czterokrotny w stosunku do roku 1956/57. Zjawisko to postawiło władze szkolne i wojewódzkie przed poważnym problemem. Stąd zaistniała konieczność utworzenia nie tylko nowych szkół zawodowych, ale także szybkiej rozbudowy zakładów pracy i stworzenia w ten sposób odpowiedniej ilości stanowisk pracy dla absolwentów szkół zawodowych.

W roku szkolnym 1962/63 Kuratorium otwarło Zasadniczą Szkołę Zawodową w Słubicach z klasą ślusarską, Zasadniczą Szkołę Zawodową w Sulechowie z dwoma klasami pierwszymi ślusarskimi i Szkołę Rzemiosł

²⁴ Teczka szkół zawodowych Wojewódzkiej Komisji Planowania Gospodarczego w Zielonej Górze.

Budowlanych w Międzyrzeczu z klasą mechanika samochodowego, ślusarza i ślusarza samochodowego. W roku tym powstało również Technikum Mechaniczne w Głogowie ze specjalnością budowy maszyn. W latach następnych powstało szereg szkół zawodowych metalowych dla młodzieży niepracującej i szkół międzyzakładowych (doksztalających) i przyzakładowych dla młodzieży pracującej.

Według stanu na dzień 31 października 1963 r. na terenie województwa zielonogórskiego znajdowało się²⁵:

Typ szkoły	Stan na dzień 31.X 1963 r.		
	liczba szkół	liczba oddziałów	liczba uczniów
Zasadnicza Szkoła Zawodowa młodzież. po VII kl.	15	100	3.619
Zasadnicza Szkoła Zawodowa międzyzakładowa po VII kl.	9	20,5	720
Zasadnicza Szkoła Zawodowa przyzakładowa po VII kl.	9	51	1.912
Technikum młodzież. po VII kl.	6	23	876
Technikum młodzież. po Zasadniczej Szkole Zawodowej	1	3	124
Technikum dla pracujących po VII kl.	4	19	577
Technikum dla pracujących po Zasadniczej Szkole Zawodowej i SRB	3	6	205
Technika zaoczne	1	12	456
Razem	48	234,5	8.489

Powyższe dane wskazują, że na przestrzeni zaledwie paru lat nastąpił przeszło dwukrotny wzrost zawodowych szkół metalowych na poziomie średnim oraz prawie dwukrotny wzrost liczby uczącej się w nich młodzieży.

W latach 1962—1965 rocznie ubiegało się o przyjęcie do techników przeszło trzykrotnie więcej młodzieży w porównaniu z liczbą wolnych miejsc, którymi dysponowały szkoły. Ta stosunkowo duża liczba młodzieży ubiegającej się o przyjęcie do techników była w dużej mierze spowodowana wzrastającą rangą tych szkół w ostatnich latach, dających absolwentom pełną podstawę dogodnego startu życiowego i przyszłej pracy zawodowej oraz umożliwiających kontynuowanie dalszej nauki na wyższych uczelniach.

²⁵ Sprawozdanie Kuratorium Okręgu Szkolnego w Zielonej Górze za rok szkolny 1963/64. Składnica Akt Archiwum Kuratorium Okręgu Szkolnego. Zielona Góra.

We wspomnianym wyżej okresie istniała również duża dysproporcja pomiędzy ilością młodzieży starającej się o przyjęcie do techników i do zasadniczych szkół zawodowych, w których to w wielu wypadkach uzupełniano nabór dopiero w drugim terminie (koniec sierpnia), przyjmując uczniów, którzy ubiegali się o przyjęcie do techników, a z powodu niezdania egzaminów lub braku wolnego miejsca nie zostali przyjęci.

Tymczasem zapotrzebowanie zakładów pracy na robotników wykwalifikowanych stwarzało konieczność kierowania większej części absolwentów szkół podstawowych do ZSZ, a nie do techników. Skład socjalny młodzieży przyjętej do techników²⁶ w roku szkolnym 1962/63 przedstawiał się następująco: spośród 1.763 uczniów, przyjętych do klas pierwszych, około 80% rekrutowało się ze środowisk miejskich, z tego dzieci robotników stanowiły 38%, inteligencji pracującej 33%, rzemiosła, spółdzielczości pracy i wolnych zawodów — 7%. W grupie młodzieży rekrutującej się ze wsi dzieci rolników indywidualnych stanowiły 14%, a pozostałe 6% to dzieci pracowników PGR, spółdzielni produkcyjnych i robotników leśnych.

Wzrost liczby miejsc w technikach zawodowych metalowych ilustruje poniższe zestawienie, przedstawiające nabór młodzieży do klas pierwszych:

Typ szkoły	1960 r.		1963 r.		1965 r.	
	oddziały	uczniowie	oddziały	uczniowie	oddziały	uczniowie
Technika młodzieżowe po VII kl.	3	140	10	400	14	476
Technikum dla pracujących (wieczorowe) po VII kl.	1	31	4	160	5	200
Technika młodzieżowe po ZSZ i SRB	1	43	2	80	2	80
Technika zaoczne	2	86	3	120	3	120
Razem	7	300	19	760	24	876

W jaki sposób istniejąca sieć techników metalowych zaspokajała potrzeby kadrowe gospodarki województwa zielonogórskiego, trudno ściśle określić, ponieważ zakłady pracy nie posiadały dokładnego rozeznania w tym zakresie. Na podstawie danych Wojewódzkiej Komisji Planowania Gospodarczego w Zielonej Górze można w przybliżeniu stwierdzić,

²⁶ Dotyczy techników wszystkich typów.

że wielkość potrzeb kadrowych działu metalowego pokrywała się w zasadzie z ilością absolwentów tych szkół.

W roku szkolnym 1969/70 na terenach województwa zielonogórskiego ukształtował się następujący stan organizacyjny zawodowego szkolnictwa metalowego²⁷:

Typ szkoły	Liczba		
	szkół	oddziałów	uczniów
Zasadnicza Szkoła Zawodowa dla niepracujących (młodz.)	19	133,5	4.222
Zasadnicza Szkoła Zawodowa przyzakładowa dla pracujących	4	11	354
Zasadnicza Szkoła Zawodowa dokształcająca (międzyzakł.)	15	38,5	1.159
Technikum młodzieżowe po szkole podstawowej	8	54	1.883
Technikum młodzieżowe po Zasadniczej Szkole Zawodowej	1	3	102
Technikum młodzieżowe po SPR	1	3	101
Technikum dla pracujących po szkole podstawowej	3	6	200
Technikum dla pracujących po Zasadniczej Szkole Zawodowej	7	31	962
Technikum zaoczne	1	9	220
Razem	59	289,0	9.203

Poprawił się także profil szkół zawodowych metalowych kształcących wykwalifikowanych robotników i kadry techniczne na poziomie średnim. O rozwoju zawodowego szkolnictwa metalowego w tych latach świadczy wzrost stanowisk pracy w warsztatach szkolnych, co ilustruje poniższe zestawienie²⁸:

Rok	Liczba stanowisk		Razem
	obróbki ręcznej	obróbki maszynowej	
1965	1.789	595	2.384
1966	1.831	670	2.601
1967	2.093	750	2.843
1968	2.240	831	3.071

²⁷ Dane Oddziału Planowania Kuratorium Okręgu Szkolnego w Zielonej Górze oraz arkusze sprawozdawcze Wojewódzkiego Urzędu Statystycznego w Zielonej Górze.

²⁸ Dane Oddziału Warsztatów Szkolnych Szkół Zawodowych Kuratorium Okręgu Szkolnego w Zielonej Górze.

O poważnej zmianie w tym szkolnictwie świadczy też produkcja warsztatów szkolnych, jej tempo wzrostu, asortyment produkcji i usług na rzecz zakładów produkcyjnych. O dominującej roli w ogólnej produkcji warsztatów szkolnych działu metalowego w latach 1957—1969 świadczy poniższe zestawienie:

Rok	Wartość produkcji ogółem		Produkcja działu metalowego	
	planowana	wykonana	planowana	wykonana
1957	4.607,0	5.720,0	3.370,0	4.028,0
1958	6.528,0	7.913,0	4.190,0	4.790,0
1959	8.304,0	9.814,0	5.833,0	6.433,0
1960	10.582,0	12.883,0	7.615,0	9.533,0
1961	15.418,0	16.211,8	11.376,7	12.152,8
1962	19.022,7	20.570,4	11.520,4	13.250,2
1963	22.252,0	24.444,0	17.830,0	18.940,0
1964	26.131,0	27.941,0	19.170,0	20.202,0
1965	27.800,0	32.700,0	17.700,0	24.915,0
1966	32.287,0	34.349,0	23.151,0	24.089,0
1967	34.534,0	41.019,0	24.449,0	28.336,0
1968	46.382,1	47.721,3	25.321,4	26.809,2
1969	50.095,7	51.162,0	24.981,3	27.328,4

Jak wynika z powyższego zestawienia, wartość produkcji działu metalowego wzrasta proporcjonalnie do rozwoju zawodowych szkół metalowych. Siedmiokrotny wzrost produkcji metalowej w roku 1967 w stosunku do roku 1957 jest również wyrazem dużego wkładu nauczycieli zawodu w zagadnienie wykonywania planów szkoleniowo-produkcyjnych, które co roku były przekraczane. W ramach kooperacji usług przemysłowych warsztaty szkół zawodowych metalowych wykonywały pracę dla:

1. Gorzowskich Zakładów Mechanicznych „URSUS” w Gorzowie Wlkp.;
2. Zaodrzańskich Zakładów Metalowych im. M. Nowotki w Zielonej Górze;
3. Lubuskich Zakładów Mierników Elektrycznych „LUMEL” w Zielonej Górze;
4. Dolnośląskich Zakładów Metalurgicznych „DOZAMET” w Nowej Soli;
5. Świebodzińskich Zakładów Wytwórczych Urządzeń Termicznych i wielu innych zakładów mniejszych o różnym profilu produkcyjnym.

Znamienny dla rozwoju wartości produkowanych wyrobów przez warsztaty metalowe szkół zawodowych jest fakt, że na ogólną wartość produkcji za rok 1967, w wysokości 42.602.000 zł, składają się wyroby go-

towe i usługi, przy czym na wyroby gotowe przypada 19.339.000, a na usługi 23.263.000 zł.

W końcu lat sześćdziesiątych poprawił się znacznie asortyment produkowanych wyrobów. Zawodowe szkolnictwo metalowe było producentem takich obrabiarek, jak: tokarki TPD-175, tokarki do drewna TD-40, tokarki ZUH-1, wiertarki WS-15, piły wahadłowe PD-5, piło-wiertarki, piło-tokarki, DYPN i wiele innych urządzeń.

Wraz ze wzrostem liczebności szkół zawodowych metalowych zwiększyła się także coroczna liczba absolwentów, co przedstawia poniższe zestawienie²⁹:

Rok szkolny	ZSZ dla niepracujących	ZSZ dla pracujących*	Technika dla niepracujących	Technika dla pracujących	Technika zawodowa	Razem
1959/60	398	—	55	16	18	482
1960/61	423	—	69	19	24	535
1961/62	451	—	72	24	33	580
1962/63	597	—	99	56	28	780
1963/64	853	87	102	65	29	1.136
1964/65	1.045	114	124	131	27	1.441
1965/66	1.481	237	162	176	47	2.103
1966/67	1.449	266	245	175	42	2.177
1967/68	1.548	308	296	183	35	2.370

* bez przyzakładowych

Analizując sieć zawodowego szkolnictwa metalowego w województwie zielonogórskim — zgodnie z opinią władz wojewódzkich i Wojewódzkiej Komisji Planowania Gospodarczego — odpowiada ona w dużej mierze potrzebom gospodarki. Tysiące młodych robotników, którzy ukończyli zawodowe szkoły metalowe, stanowią dziś poważny odsetek załóg dużych, jak i małych zakładów przemysłowych, wiążąc swoją dalszą przyszłość z rozwojem gospodarczym regionu. Nowy etap w rozwoju szkolnictwa metalowego na terenie województwa otworzyło powstanie Wyższej Szkoły Inżynierskiej w Zielonej Górze.

²⁹ Dane Oddziału Planowania i Inwestycji Kuratorium Okręgu Szkolnego w Zielonej Górze, arkusze sprawozdawcze za poszczególne lata.